

Avangarda i kraj svijeta

(uvod)

Suvremena promišljanja o društvu, povijesti i umjetnosti obilježena su pitanjem kraja svijeta. Percepcija toga “kraja” prožeta je slikama propadanja i gubitka, a nerijetko i vizijom apokalipse kao kulturne, globalne i civilizacijske preobrazbe. Međunarodna znanstvena konferencija s umjetničkim programom *Avangarda i kraj svijeta* (koja se održala od 10. do 12. listopada 2024. godine u organizaciji Sveučilišta u Novoj Gorici) fokusirala se upravo na dvojako značenje toga kraja, koji je ujedno i raspad, ali i početak novoga. Svijetom upravljaju ljudi, a upravo su oni doprinijeli mogućnosti njegove propasti. Cilj naše konferencije bio je ispitati kako se prema mogućnosti kraja odnosila povijesna i suvremena avangarda – estetska, ali i politička – te kako bi se ubuduće mogla s njome nositi. Za nas je *avangarda* nedovršen projekt koji potiče na kritičko promišljanje te nudi alternativna rješenja postojećem stanju stvari. Iako se može steći dojam da je posrijedi pojam koji je izgubio na relevantnosti, u pitanju je jedan od ključnih označitelja eksperimentalne i intermedijalne umjetnosti koja dokida razdor između umjetnosti i života. Avangarda se opire destrukciji čovjeka i prirode (kapitalizma i imperijalizma) te nudi progresivne vizije društva, kao i radikalni otklon od tereta normativnoga jezika, ponašanja, rada i stvaranja. Time smo se približili izvornome značenju apokaliptične eshatologije: sadašnji svijet ne nudi tek nagovještaj kraja, nego i otkrivanje budućih vizija. Sve rasprave ovoga tematskog bloka naglašavaju različite aspekte avangardnih praksi koje tematiziraju, pokazuju ili čak zazivaju sliku kraja svijeta. Povezuje ih ideja da avangarda nije tek revolucionarna umjetnička praksa, već transformativni proces koji promišlja prošlost i nadovezujući se na povijesne prekretnice nanovo ih interpretira, oblikuje nove vizije budućnosti.

Tako, recimo, Lev Kreft u radu *Varijacije na temu kraja svijeta* podsjeća na ona tumačenja i vizije kraja svijeta koje su kao odraz konkretnoga povijesnog vremena izvršile znatan utjecaj na buduće interpretacije. Za avangardu, odnosno avangardnu umjetnost osobito su plodne bile vizije kraja svijeta koje su ponudili Tertulijan, Sveti Augustin i njegovi prognanici iz Rima, Edward Gibbon, Immanuel Kant i Nikolaj Fëdorov. Kreft u svome radu istražuje tri međusobno povezane

interpretacije kraja svijeta i predlaže da ih se tumači kao tri opozicije – rusku avangardu, zenitizam Ljubomira Micića te avangardno pjesništvo Antona Podbevška. U *Realnoj supsumpciji inteligencije i kraju kulturne industrije* Primož Krašovec proširuje koncept Marxove realne supsumpcije na domenu inteligencije te nastoji dokazati da kapital ne samo da preuzima i transformira društvene procese već ih u konačnici odbacuje i zamjenjuje tehnologijom. Naime, u 21. stoljeću širenjem umjetne inteligencije (UI), utemeljene na dubokom učenju (DU), ljudsku inteligenciju istiskuje strojna inteligencija imanentna kapitalu. Polazeći od pretpostavke da su avangardna umjetnost i kritička teorija imale za cilj kritizirati ljudsko iskustvo prouzrokovano medijskim tehnologijama 20. stoljeća, Krašovec pokazuje nevaljanost takvih kritika u vidu novih medijskih tehnologija.

Neue Slowenische Kunst i kraj svijeta Lele Angele Mršek Bajde nudi detaljnu analizu djelovanja čuvene slovenske političko-umjetničke skupine NSK, koja u svome radu tematizira problem kraja, svojstven kulturnome fenomenu avangarde. Posebnu pažnju Mršek Bajda posvećuje Živadinovljevoj višeslojnoj kazališnoj predstavi *Odilo. Zatamnjenje. Oratorij.*, Laibachovoj tendenciji odgađanja kraja svijeta te Irwinovoj energetskejskoj skulpturi *NSK Država u vremenu*. Tomaž Toporišič u svome radu *Hibridna forma Kosovelovih konstruktivističkih dnevnika: od svjedočanstva do poetske dramske autokonstrukcije* analizirao je dnevnike slovenskoga avangardnog pjesnika Srečka Kosovela u komparaciji s dnevničkim zapisima F. T. Marinettija, osnivača talijanskoga futurizma. Kosovelovi dnevnici nedovoljno su proučeni primjerak modernističkih dnevničkih zapisa, koji su istovremeno introspektivne kronike, ali i originalna mješavina osobnoga i kolektivnoga sjećanja. Rad *Bogdanka Poznanović, Katalin Ladik i Milica Mrđa na obalama: "Vodeni imaginarij" za kraj svijeta* Terry Žeželj posljednji je rad ovoga tematskog bloka o avangardi i kraju svijeta. Žeželj u njemu istražuje odabrane performanse i akcije Bogdanke Poznanović, Katalin Ladik i Milice Mrđe kraj rijeke Dunava u socijalističkoj Jugoslaviji. Pristupajući tim umjetničkim praksama iz perspektive okolišne humanistike, naglašavaju se neki dosad zanemarivani aspekti. Stoga analiza njihove suradnje s rijekom Dunavom upućuje na "vodeni imaginarij" (A. Neimanis) u početnoj fazi geološkoga razdoblja antropocena.

Kristina Pranjić, Ivana Peruško

The Avant-Garde and the End of the World

(An Introduction)

Contemporary reflections on society, history and art are marked by the question of the end of the world. Our perception of this “end” is permeated with images of decay and loss but also with a vision of the apocalypse as a cultural, global and civilizational transformation. The international scientific conference, accompanied by an artistic program, *The Avant-Garde and the End of the World* (held from October 10–12, 2024, at the University of Nova Gorica) focused on the dual meaning of this end – both as a dissolution and the beginning of something new. Namely, only humans have a world, and it is precisely humans who have created the possibility for its end. We were interested in how the historical or contemporary avant-garde – both aesthetic and political – intervenes in it and may intervene in the near future. We have considered the concept of the “avant-garde” as an unfinished project that encourages critical reflection and offers an alternative to the existing order. Although this term seems to be losing its significance today, it remains one of the key signifiers of experimental and intermedial art, which transcends the divide between art and life. The avant-garde resists the destruction of human and nature (capitalism and imperialism) and offers progressive social visions and radical emancipation from the weight of normative language, behavior, labor and creation. In this way, we have come closer to the original meaning of apocalyptic eschatology: not only the announcement of the end but also the revelation of images of the future that are already contained in the present world. The contributions in this series highlight various aspects of avantgarde practices that thematize, represent, or even challenge the image of the end. The avant-garde therefore does not function as a complete discontinuity but as a transformative practice. It appears as an ambivalent phenomenon – not only as a revolutionary artistic practice but also as a space for reflection on historical turning points and future possibilities.

Lev Kreft in his article *Variations of the End of the World* emphasized those variations and visions which were typical expressions of their historical moment, and influential afterwards. To delineate a field where the end of the world flourished as an idea with many variations, pillars such as Tertullian, St. Augustine and his refugees from Rome, Edward Gibbon, Immanuel Kant, and Nikolai Fedorov are mentioned. Their examples are crucial for historical avant-garde interpretations of the end of the world. Only three versions are directly connected amongst themselves as three mutual oppositions: Russian avant-garde, Ljubomir Micić’s *Zenitism*, and Anton Podbevšek’s Slovenian avant-garde poetry. In his article *Real Subsumption of Intelligence and the End of Culture Industry*, Primož Krašovec tries to extend Marx’s concept of real subsumption to the domain of intelligence

and radicalize it in a sense that capital not only takes over and transforms social processes but eventually discards and replaces them with technologies. In the case of intelligence, this means that in the 21st century and with the rise of deep learning (DL) artificial intelligence (AI), human intelligence is being displaced by a machine intelligence immanent to capital. If both avant-garde art and critical theory aimed to critique diminished human experience in the face of 20th -century media technologies, such critiques are no longer valid in the face of new technologies.

Lela Angela Mršek Bajda in her article *Neue Slowenische Kunst and the End of the World* gives a detailed analysis of the famous Slovenian political and artists collective interacting avant-garde practices of Neue Slowenische Kunst (NSK). Mršek Bajda focuses on Živadinov's multifaceted theater performance *Odilo. Obscuration. Oratorio.*, but also on Laibach tendencies to postpone the end of the world and Irwin's energy sculpture *NSK State in Time*. Tomaž Toporišič's article *The Hybrid Form of Kosovel's Constructivist Diaries: From Testimony to Poetic and Dramatic Self-Construction* explores the diaries of Slovenian avant-garde poet Srečko Kosovel, contrasting them with those of his contemporary and founder of Italian futurism, F. T. Marinetti. Kosovel's diaries remain an understudied segment of modernist diary writing, serving as both introspective chronicles and an original fusion of personal and collective memory. The article *Bogdanka Poznanović, Katalin Ladik, and Milica Mrđa on the Shorelines: "Aqueous Imaginaries" to End This World* written by Terry Žeželj is the last contribution in this series dedicated to the avant-garde and the end of the world. Žeželj focuses on art by Bogdanka Poznanović, Katalin Ladik, and Milica Mrđa that were all made on the Danube River during the era of socialist Yugoslavia. By approaching these works through contemporary lenses as per environmental humanities, the research aims to highlight some of the yet unarticulated aspects. Examining their strategies of collaborating with the river, it analyses the "aqueous imaginaries" (A. Neimanis) that they generated in the very early stages of the Anthropocene.

Kristina Pranjić, Ivana Peruško